

TURIZM SOHASINI MUAMMOLI TA'LIM ASOSIDA O'RGANISH

Nodirabegim Latifova

Kimyo International University in Tashkent

Turizm fakulteti 3- bosqich talabasi

Annotatsiya: Bu tadqiqat turizm sohasidagi muammoli ta'limning o'quvchilarga ta'sirini va ularning muammolarni hal qilish va turizm sohasidagi faoliyatlarini rivojlantirishdagi rolini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotchilar turizm sohasida muammoli ta'limning o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va faol ishtirokini qanday kuchaytirishi haqida ilmiy tahqiqot olib borilgan. Tadqiqot natijalari ko'rsatishicha, muammoli ta'lim talabalari tanqidiy fikrlash va faol ishtirokini oshiradi va turizm sohasidagi faoliyatlar uchun yaratuvchi xulosa chiqarishlarini o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Bu xulosalar turizm sohasini muammoli ta'lim asosida o'rganishning turizm sohasidagi o'quv jarayonini rivojlantirishdagi muhimligini ko'rsatadi. Tadqiqot shuningdek, turizm sohasida muammoli ta'lim usulining qo'llanilishi orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini qanday rivojlantirishini ham o'rganadi. Muammoli ta'lim o'quvchilarni real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish va samarali yechimlar topish uchun zarur bo'lgan strategik fikrlash va hamkorlik qilish. Tadqiqot natijalari muammoli ta'lim usuli turizm sohasida talabalarining tanqidiy fikrlash va faol ishtirokini rag'batlantirishda va yaratuvchi yechimlarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Bu natijalar turizm sohasida muammoli ta'limning ta'lim jarayonini rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Ko'nikmalariga ega bo'lishga undaydi. Shu bilan birga, turizm sohasidagi xodimlar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash va mijozlar bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini oshirishlari mumkin

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, o'zaro ta'sir, ta'sir ko'lamini, samarali bosqichlar, Iqlimni o'rnatish, muammoga oid bo'lgan munosabatlar, tuzilishni o'rnatish, muammoga tashrif buyurish, muammoni qayta ko'rib chiqish

KIRISH

Bilamizki, muammoli ta'limni amalga oshirishda ma'lum bir turdagi omillar mavjud bo'lib, biz bularga auditoriya hajmi va miqdorini, o'zaro ta'sir doirasi va ta'sir ko'lamini, shu bilan birgalikda muammoli ta'limni qay yo'sinda samarali yetkazish bosqichlarini tatbiq qilishda yuzaga keladigan tashqi va ichki omil muammolarini o'z ichiga oladi.

Muammo asoslangan ta'limni amalga oshirish, "Iqlimni o'rnatish, muammoga oid bo'lgan munosabatlar, tuzilishni o'rnatish, muammoga tashrif buyurish, muammoni

qayta ko'rib chiqish, mahsulot yoki ishni ishlab chiqarish, ishlashni baholash" jarayonlarini o'z ichiga oladi (Ferreyra va Trudel, 2012; Taylor va Miflin, 2008).¹

Muammoli ta'limda ta'lim beruvchi personal asosiy fokusni talabalarning fikr nuqtai nazarini so'rov orqali tahlil qilish, ularning to'liq bo'lmagan yokida to'g'ri bo'lmagan qarash va g'oyalari kerakli va to'g'ri bo'lgan maslahatlarini berish, tadqiqot uchun zarur bo'lgan resurslarni tatbiq qilish va vazifani talabalar uchun qiziqarli qilishga qaratadi.

Ushbu yangi tendensiya ta'lim sohasidagi ma'lum bir o'qituvchilar uchun notanish va moslashishda qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois ular auditoriyani nazorat qilish odatlaridan voz kecholmasliklari mumkin va bu ma'lum muammo va qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

MUAMMOLI TA'LIM JARAYONI

Ishtirokchilar muammoli ta'lim uslubida faol qatnashdilar, bu haqda bu bo'limda batafsil ma'lumot beriladi. Ushbu o'rganish Barrowning (1986) taklif etgan yopiq tsikli muammoli ta'lim formatida to'rt xil holatni o'z ichiga oldi. Yopiq tsikli format tanlashning maqsadi ta'lim jarayonida bilimlarni tizimli ravishda qo'llashni, muammolarni hal qilishga qaratilgan fikrlash jarayonlarini, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini va yuqori motivatsiyani rag'batlantirishdir. Talabalar hayotiy, noto'g'ri tuzilgan muammolar bilan ishladilar, ularning bilimlarini va bilimlardagi bo'shliqlarini aniqlab, muhim masalalarni va ularni hal qilish bo'yicha mumkin bo'lgan yondashuvlarni o'rganishdan boshladilar. Bu muammoli holatlar Browning (1997) tomonidan ta'riflangan quyidagi xususiyatlarga ega edi:

- a) Talaba markazli – talabalar nima o'rganishlari kerakligini o'zlari aniqladilar va mening rolim ularni o'rganishda yo'llanma berish va ilhomlantirish edi.
- b) Yomon tuzilgan – muammolar real dunyoda kuzatiladigan, aniq yechimi bo'lmagan sharoitlarni aks ettirgan.
- c) Muammoni hal qilish – maqsad talabalarni samarali va mantiqan o'ylashni rivojlantirishga undash edi.
- d) O'z-o'zini boshqarish – talabalar o'zlarining o'rganish jarayonida qanday mavzularni tanlashi mumkinligini o'zlari hal qilishlari kerak edi.
- e) Takrorlash – o'rganish faoliyatidan so'ng, talabalar ortga qaytib, o'rganilganlarni yangi muammolarga tatbiq etishadi.
- f) Hamkorlik – talabalar birgalikda muammolarni hal qilishda ish olib bordilar va o'quv muammolarini tushunishga harakat qildilar.

¹ Agbeh A. Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism //Journal of Teaching in Travel & Tourism. – 2015. – T. 19. – №. 2. – C. 126-139.

g) O'z-o'zini aks ettirish – muammo hal bo'lgach, talabalar o'z bilimlarini tahlil qildilar va yangi bilimlarni avvalgi tajribalar bilan solishtirdilar, shuningdek, tushunchalar xaritalarini yaratish orqali kelajakdagi muammolarni hal qilishga tayyorlandilar.²ⁱⁱ

TANQIDIY FIKRLASHNI BAHOLASH

Muammoli ta'lim usuli talabalarni ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undaydi va ularning tanqidiy fikrlash mahoratlarini oshirishga yordam beradi. Bu usulda talabalar keng ko'lamli ma'lumotlar bilan ishlaydilar va keyin, Amos va White kabi olimlar 1998 yilda o'tkazgan tadqiqotlarda keltirilganidek, o'z bilimlarini muayyan muammolarni hal qilishda qo'llaydilar; shuningdek, Douson va Tits (2012), Huang (2005) va Otting (2010) kabi tadqiqotlar bu jarayonda qo'llaniladi. Kaliforniya Tanqidiy Fikrlash Mahorati Testi (CCTST) muammoni hal qilishda tahlil qilish, baholash, induksiya qilish, xulosalar chiqarish va mantiqiy mulohaza yuritish kabi ko'nikmalarni sinovdan o'tkazadi. Mehmondo'stlikni boshqarish bo'yicha muammoli ta'lim tadqiqoti CCTST dan foydalanish orqali tanqidiy fikrlash asosidagi qarorlar qabul qilishni takomillashtirishi mumkin. Adabiyotlarga ko'ra, tanqidiy fikrlash talabalarning murakkab masalalarni hal qilishda muhim rol o'ynaydigan yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi (Gabr va Mohamed, 2011; Huang, 2005; Juremi, 2003; Otting, 2010). Gabr va Mohamedning 2011 yilda olib borgan tadqiqotlari hamshiralikni boshqarish kurslarida muammoli ta'limning bakalavriat bosqichidagi talabalar uchun qanday ijobiy ta'sir ko'rsatganini ochib beradi; bu ta'lim usuli ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini va shaxslararo munosabatlarni yaxshilab, guruhdagi faol ishtirokni kuchaytirgan.³ⁱⁱⁱ

MUAMMOLI TA'LIM TOIFALARI

Barrou (1986) muammoga asoslangan ta'limning quyidagi turlarini belgilab bergan

- i. Keysga asoslangan ma'ruzalar – bu usulda talabalar ma'ruza oldidan muayyan ish bo'yicha kerakli ma'lumotlarni o'rganishlari talab etiladi.
- ii. Case usuli – bu yerda talabalar o'rganiladigan ish haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lib, darsdan oldin bu ma'lumotlar asosida tayyorgarlik ko'rishadi. O'qituvchi repetitor sifatida ishtirok etib, sinf muhokamasini yo'naltiradi va tahlil qilishda ko'maklashadi.
- iii. O'zgartirilgan vaziyatga asoslangan ta'lim – talabalar bu usulda ish bo'yicha faqat qisman tafsilotlarni olib, sinf muhokamasidan keyin cheklangan miqdordagi so'rov harakatlari yoki qarorlardan birini tanlashadi. Bu harakatlar yoki qarorlar sinf tomonidan ishlab chiqilishi yoki o'qituvchi tomonidan berilishi mumkin. Keyin talabalar qo'shimcha ma'lumotlar olib, muhokama davom ettiriladi.

² Agbeh, A. (2015). Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 19(2), 126-139.

³ Agbeh A. Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism //Journal of Teaching in Travel & Tourism. – 2015. – T. 19. – №. 2. – C. 126-139.

iv. Simulyatsiya qilingan muammoli holatlar – bu yerda talabalar simulyatsiya qilingan bemorni baholaydilar, uning belgilari va alomatlarini tahlil qiladilar, farazlarni ishlab chiqadilar va qo'shimcha ma'lumotlar zarurligini aniqlaydilar. O'qituvchi muammoni sinfda o'rganishda yordam beradi.

v. Yopiq davrli muammoli ta'lim – talabalar bu yerda muammoli ishni o'z-o'zidan o'rganish orqali yakunlaydilar. Ular dastlabki muammo holatiga qaytib, o'z fikrlari va bilimlarini, shuningdek ishlatilgan ma'lumot manbalarini baholashadi.^{iv}

Muammoli ta'limni baholash

Kursni muammoli ta'lim usuliga o'tkazishdan oldin, talabalarni baholash uchun rejalar tuzish lozim. Baholash tizimi yozma sinovlar, hisobotlar, konseptual xaritalar, tengdoshlararo va o'z-o'zini baholash, amaliyotlar va og'zaki taqdimotlarni qamrab olishi mumkin. Adabiyotga ko'ra (DeWet va boshq., 2008; Duncan va boshq., 2007; Elizondo-Montemayor, 2004), an'anaviy baholash metodlari muammoli ta'lim uchun yetarli emas. Baholashning qobiliyatga asoslangan bo'lishi uchun, bu jarayon bilim va ko'nikmalarni integratsiya qilishi, shuningdek, o'qituvchi, o'z-o'zi va tengdoshlar baholashini o'z ichiga olishi kerak (Savin-Baden, 2004; Seger va Dochy, 2001). Biroq, ba'zi tadqiqotlar o'z-o'zini va tengdoshlarni baholashning salbiy tomonlarini ko'rsatmoqda, xususan, noto'g'ri munosabatlar va ijtimoiy aloqalarning buzilishi (Dochy va boshq., 1999). Montemayor (2004) tadqiqotida o'z-o'zini baholashning formativ, ammo cheklangan ta'siri ko'rsatilgan. Tengdoshlarni baholash esa talabalarga o'zlarining sinfdoshlari tomonidan baholangan faoliyatlarini o'rganishda yordam bergan, lekin umumiy qiymati past bo'lgan. Ba'zi tadqiqotchilar yozma hisobotlarni tengdoshlarni baholashdan ustun ko'rishadi, chunki bu usul muhim amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi (Macdonald va Savin-Baden, 2003). Yozma hisobotlar talabalarga berilgan vaziyatlar asosida muammolarni hal qilishni talab qiladi. Imtihonlar esa turli xil muammoli vaziyatlarni o'z ichiga oladi va talabalardan ilgari o'rganilgan tushunchalarni amaliyotda qo'llashni talab qiladi. Macdonald va Savin-Baden (2003) ta'kidlashlaricha, muammoli ta'limda baholash jarayoni talabalar, mijozlar, tengdoshlar yoki kasbiy sohadagi odamlar bilan o'zaro hamkorlik tajribasini, shuningdek, o'quv maqsadlari, natijalari va metodlari o'rtasidagi muvofiqlikni baholashni o'z ichiga olishi kerak. Baholash mezonlari kurs boshida talabalarga taqdim etilishi lozim. Talabalar yechim topish yo'llarini baholash, amaliyotda ma'lumot to'plash va boshqalar orqali o'z bilim va ko'nikmalarini namoyish etishlari kerak. Haqiqiy formativ va summativ baholash uchun muammoli ta'lim maqsadlari uchun aniq mezonlar belgilanishi kerak.^{4v}

XULOSA

⁴ Agbeh A. Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism //Journal of Teaching in Travel & Tourism. – 2015. – T. 19. – №. 2. – C. 126-139.

Mehmondo'stlik fakultetini tamomlagan bitiruvchilarning ishga tayyorgarligi bilan bog'liq muammolar juda jiddiydir, degan ta'kidlar adabiyotlar tomonidan qilinmoqda. Ularga ko'ra, talabalar muammoli ta'limning muvaffaqiyatli olib borishi juda muhimdir. Ular bilimlarini oshirish va ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim yutuqlarga erishishlari kerak. Ammo, yaxshi talabalar tayyorlanib, yaxshi muammolarni hal qilish va dinamik ta'lim dasturlarini tuzishga e'tibor qaratadilar. Muammoli ta'limning samarali bo'lishi uchun, muammoga tegishli kuchlar, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ta'siri zarurdir. Bir nechta tadqiqotlar talabalar o'z tajribalari bilan ularning fikrlash uslubini rivojlantirish va muammolarni yaxshi rejalashtirishni ajratib ko'rsatadi. Xuddi shu tadqiqotlar talabalarni quyidagi ko'rinishda bilimlarni tizimlashda o'rniga kiritadi: muammoni dastlabki tahlil qilish, kichik guruhlarda muhokama qilish orqali oldingi bilimlarni amalga oshirish, oldingi bilimlarni ishlab chiqish va yangi ma'lumotlarni amaliyotga tatbiq etish, bilimlarni sinash, kontekstda o'rganish va moslashishni rag'batlantirish. Adabiyotlar muammoli o'qitishda muvaffaqiyatli bo'lish uchun talabalarining mustaqil o'rganishga ishonchini rivojlantirish va o'rganishga yaqin bo'lishi muhimligini ko'rsatadi. O'qituvchi jarayon ko'nikmalarini, jumladan, guruh dinamikasi, energiya, savol-javob ko'nikmalarini boshqarish, meta-idrokni osonlashtirish va ushbu ko'nikmalarni aniqlash, ifodalash va baholash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. MER ma'lumotlar yig'ish vositasi sifatida tanlangan. Aytib o'tilgan sabablarga ko'ra, "Gnoseologik e'tiqodlarni o'rganish juda muhim, chunki ular motivatsiyaga ta'sir qiladi va o'quvchilar tomonidan o'rganish strategiyasini tanlashga ta'sir qiladi. Xususan, etuk bo'lmagan e'tiqodlar o'quvchilarning o'z tushunchalarini birlashtirish qobiliyatiga ta'sir qiladi" (May, 2002, 2-3-betlar).^{5vi}

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

ⁱ Agbeh A. Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism //Journal of Teaching in Travel & Tourism. – 2015. – T. 19. – №. 2. – C. 126-139.

ⁱⁱ Agbeh, A., & Buchanan, P. (1993). High turnover on Cross Street: A problem-solving approach. London, Ontario: International Case Clearing House, 1-3

ⁱⁱⁱ Ferreiro, M. M., & Trudel, R. A. (2012). The impact of problem-based learning (PBL) on student attitudes toward science, Problem - solving skills, and sense community in classroom. *Journals of Classroom Interaction*, 47(1), 23-25

^{iv}Agbeh, Anthony. "Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism." *Journal of Teaching in Travel & Tourism* 19.2 (2015): 126-139.

^v Albanese, M. A., & Mitchell, S. (1993). Problem-based learning: A review of the literature on its outcomes and implementation issues. *Academic Med*, 68(1), 52-81

^{vi} Gustin, M. (2001). Think for yourself: Bringing critical thinking skills to the classroom. *Journal of Hospitality & Tourism Education* 13(1), 41-47.

⁵ Agbeh, A. (2015). Problem-Based Learning in a Hospitality and Tourism. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 19(2), 126-139.